

Opinie & Debat

Koning(in) moet in regering blijven

Mark van Ostaïjen
Anton C. Zijderveld

Anton Zijderveld is emeritus hoogleraar sociologie en Mark van Ostaïjen is docent aan de Sociale Faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het gezeg van de koning is onmisbaar voor een goed functionerende democratie.

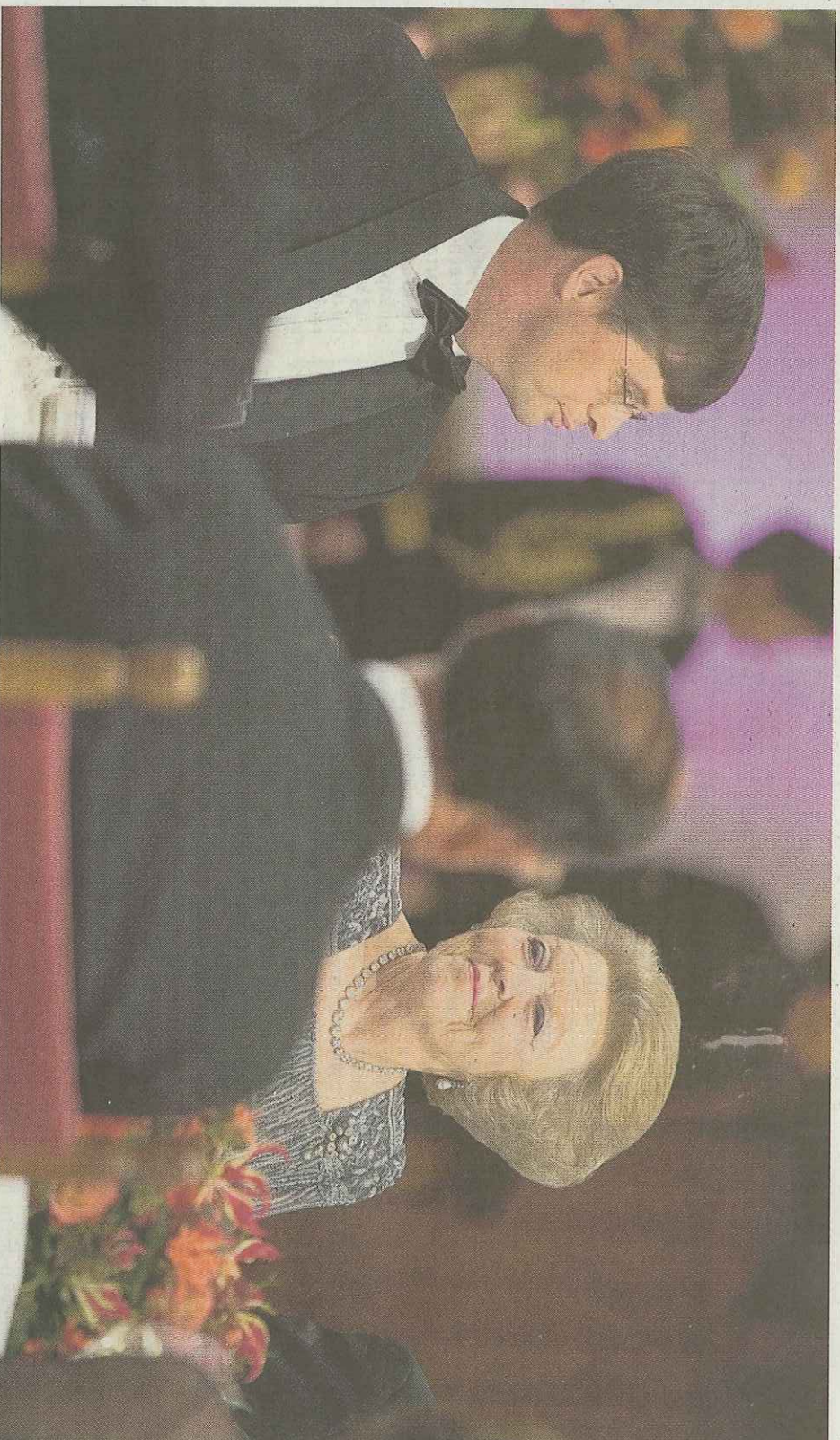
De monarchie staat weer ter discussie. De centrale boodschap is niet nieuw, maar wordt ook nu breed uitgeveit: het erfelijke koningschap is ondemocratisch en onderwets en de koning heeft te veel oncontroleerbare, politieke invloed. Wil men het koningschap continueren, dan moet het tot een puur ceremoniële functie teruggebracht worden. Dat houdt in dat de koning geen onderdeel meer van de regering mag vormen.

Hoewel de door Thorbecke ingevoerde ministeriële verantwoordelijkheid de politieke macht uit het koningschap heeft verwijderd (de koning is de enige persoon die geen vrijheid van meningsuiting heeft), meent men dat door de erfelijke monarchie nog steeds een ondemocratisch geachte invloed wordt uitgeoefend. Dat zou vooral waarneembaar zijn bij kabinetsformaties, maar ook in de wettelijke contacten tussen premier en koning achter de gesloten deuren van Noordinde. Men ziet dat als verkapte macht waaraan een einde moet worden gemaakt.

Republikeinen willen het radicale einde van de erfelijke monarchie en hebben als ideaal de gekozen president als staatsvoofd. Voorlopig heeft dit geen meerderheid onder de bevolking en in het parlement. Wel wordt de roep om een uitsluitend ceremonieel koningschap sterker.

In deze steeds terugkerende discussie worden doorgaans de twee vormen van invloed – macht en gezag – met elkaar verward. Het beinvloeden van menselijk gedrag (het voelen, denken en doen) is universeel. Iedere samenleving is gebaseerd op de invloed die mensen op elkaar uitoefenen.

Met macht wordt geprobeerd het gedrag van anderen in een richting te sturen die wenselijk wordt geacht. Max Weber omschreef macht als de kans die we hebben onze eisen wil te verwerklijken zondig tegen de wil van anderen in. Dit wordt ook wel 'doorzettingsmacht' genoemd. Om dit te bereiken zijn machtsmiddelen nodig, waarvan het gebruik van geweld het belangrijkste is. In een democratische rechtsstaat is het monopolie op geweld voorbehouden aan de overheid die zondig de politie, de ME en het leger kan inzetten.

Koningin Beatrix bij haar zilveren jubileum als vorstin met toenmalig premier Balkenende, 17 december 2005.

speelt traditie als gezagsgrond geen overheersende rol meer. Door de eeuwen heen hebben de Oranjes in ons land traditioneel gezag gehad, zij het met de nodige schommelingen. De toenemende kritiek op de erfelijke monarchie ondermijnt deze gezagsgrond van onze monarchie. Door de mondialisering en de europaanisering zal de band tussen

Zonder koning in regering worden politici vrijmachtig

Nederland en Oranje' verzwakken. Dat betekent niet dat zij onbelangrijk geworden zou zijn.

Er zijn ook andere gezagsgronden. Zo heeft koningin Beatrix in de afgelopen decennia een opmerkelijk groot expertsgezag opgebouwd. Zij heeft het koninklijk huis gedomineerd en tegelijkertijd de ceremoniële dimensie na het meer informele regime van haar moeder geformaliseerd.

Boetend en ook tragisch is de veranderende gezagsgrond van president Obama. Traditie speelt voor de Amerikaanse president als staatsvoofd, regeringsleider en hoofd van de strijdkrachten een minder grote rol dan de legale rationaliteit van de vertkingsoverwinning. Maar expertise blijft toch een overheersende gezagsgrond. Aanvankelijk overheerste bij Obama het charisma als gezagsgrond, maar die is sterk afgebrokkeld. Hij zal het nu toch vooral van expertise moeten hebben.

In ons staatsbestel is de koning zowel regeringsleider als staatsvoofd, maar het verschild met het Amerikaanse en het Franse presidentschap is enorm. Dat verschil is gelegen in de grondwettelijke regel van Thorbecke: 'de koning is onschend-

baar, de ministers zijn verantwoordelijk'. Uiteindelijk is de invloed van de koning zo sterk als de zwakte van de premier.

Daarbij wordt vaak vergeten dat er een verschil is tussen regering en kabinet. Het kabinet is de verzameling ministers onder voorzitterschap van de minister-president die geen kabinetsleider is die ministers kan ontslaan of benoemen, hij is 'slechts' voorzitter. De regering is de verzameling ministers onder voorzitterschap van de koning. Maar die is, heel anders dan de Amerikaanse of Franse president vanwege de Thorbeckeregels, niet zelf verantwoordelijk voor wat hij zegt en doet.

Sommige politici en columnisten waren verbolgen over de veronstelde politieke lading van de laatste Kersttoespraak van koningin Beatrix. Maar voor de inhoud van deze en andere redes is niet zij maar de minister-president verantwoordelijk. Zonodig moet hij daarvoor in het parlement ter verantwoording worden geroepen.

In de laatste kabinetsformatie meende een aantal Kamerleden dat de koningin politiek had ingegrepen en daarmee van doorzettingsmacht had blij gegeven. Dat is een misvatting. Ze had er slechts op aangedrongen de bestaande procedures van de formatie die veronachtzaamd werden, te handhaven. Dat is haar constitutionele taak.

Door de koning uit de regering te verwijderen, onneemt men aan dit instituut niet de doorzettingsmacht, want die heeft het niet, maar het gezag, ofwel de legitieme macht die door de koning wordt gerepresenteerd. Wanneer de koning deze invloed zou misbruiken, zich bijvoorbeeld in woorden en daden zou gaan mengen in de partijpolitieke machtsverhoudingen, zou hij niet alleen een kabinetscrisis veroorzaken – want de minister-president zou zich in het parlement moeten verdedigen – maar tevens een regeringscrisis en dus een monarchale crisis. Ook in dat opzicht is dus de doorzettingsmacht van de koning uiterst beperkt, zonet nihil.

In de afgelopen decennia is de po-

litieke arena vooral een arena van machtsstrijd geworden. Ministers en parlementariërs komen en gaan en zijn tijdens hun functioneren vooral gericht op het vermeerderen en behouden van doorzettingsmacht. Er is zelfs een nieuw werkwoord voor bedacht: 'doorpakken'.

Daar worden vooral ministers op 'afgeremd'. Inmiddels is het gezag – dus de legitieme macht – navenant afgebrokkeld. In een 'mediacratie' moet men het vooral van uitspraking (charisma) hebben en is het van belang hoe men 'overkomt'. Politici en bestuurders worden getraind zich in *onliners* te bekennen en in wat men wil 'uitspraken'. Maar uitspraking is een fragiele gezagsgrond.

En de expertise? Die is vanwege de ongekende complexiteit van de problemen waarmee politici en bestuurders geconfronteerd worden, moeilijk over te brengen. Zie de positie van de 'dossierverters' in politieke fracties. Ten slotte speelt traditie in de Tréveszaal en het parlement natuurlijk geen enkele rol meer. Dan is het van eminent belang dat er een instantie is die deze dimensie waarborgt. Dat is bij uitstek de betekenis en rol van het koningschap.

Foto Martijn Beekman / de Volkskrant

Door de koning uit de regering te verwijderen en te reduceren tot een puur ceremonieel instituut, verwijddert men niet alleen een staatsvoofd. Men verwijddert het gezag uit de politiek en reduceert deze tot een puur machtsvertoon. Zou een (gekozen) president deze gezagsdimensie niet kunnen waarborgen? Dat is zeker mogelijk maar men veronachtzaamt de lange geschiedenis die wij met het Huis van Oranje hebben.

Traditie is voor een modern koningschap niet meer een dominante gezagsgrond, maar kan ook niet weggedeneerd worden. De geschiedenis van Nederland is vanaf de onafhankelijkheidsstrijd in de 16de eeuw verbonden met het Huis van Oranje. Dat is een historische legitimiteit die niet door middel van een radicale ceremonialisering van de monarchie teniet gedaan moet worden. Een gekozen president kan deze legitimiteit nooit overnemen.

DE VOLKSKRANT OP ZONDAG 23 JANUARI

Grote stad, altijd wat

Hij is een half jaar burgemeester van Amsterdam, na lang advocaat te zijn geweest en kort minister. **Eberhard van der Laan** (PvdA) praat over de stad en de gemeentepolitiek, over veiligheid en tolerantie, over de rol van de burgemeester en de mentaliteit van de burger, over het nieuwe kabinet en de positie van zijn partij. Gespreksleiding **Remco Meijer** en **Martin Sommer**.

- Aanvang 16.00 uur
- Toegang € 5,-
- € 4,- voor CJP en 65plus Pas
- De Rode Hoed
- Keizersgracht 102
- 1015CV Amsterdam
- 020-6385506

derodehoed

